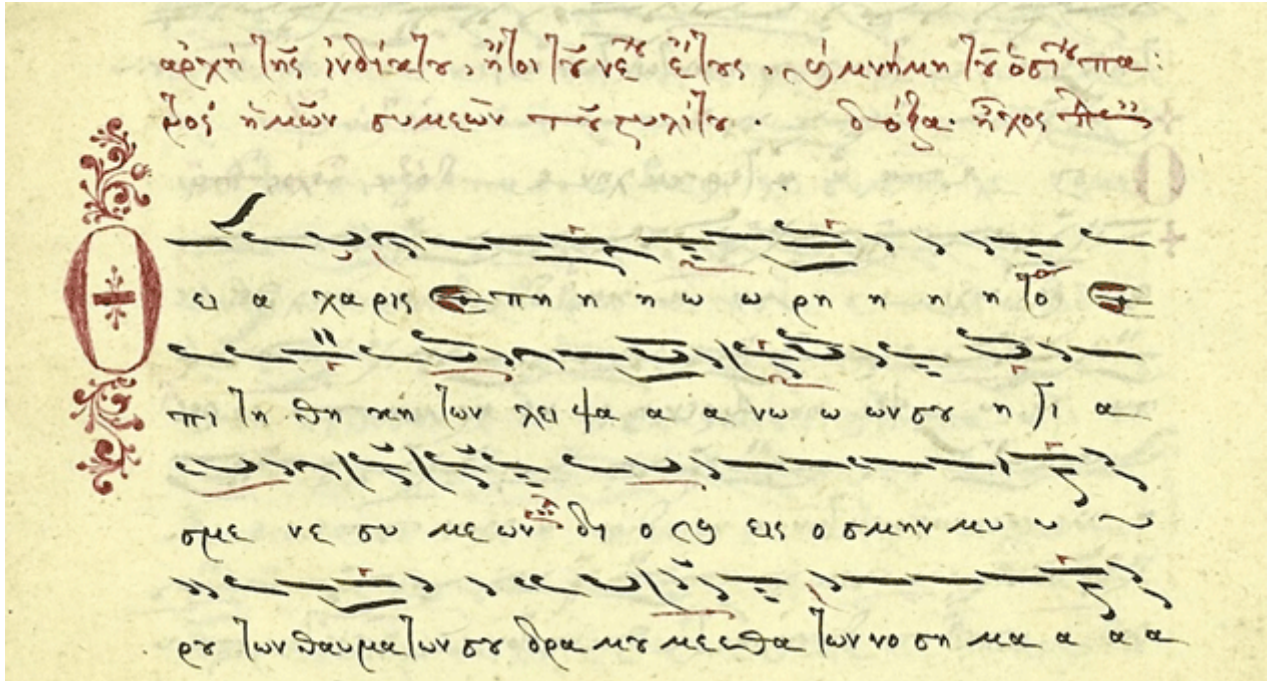

«Μόνο η βυζαντινή μουσική μεταμορφώνει τα πάθη» (Νεόφυτος Μοναχός Γρηγοριάτης)

/ [Πεμπτουσία· Ορθοδοξία-Πολιτισμός-Επιστήμες](#)

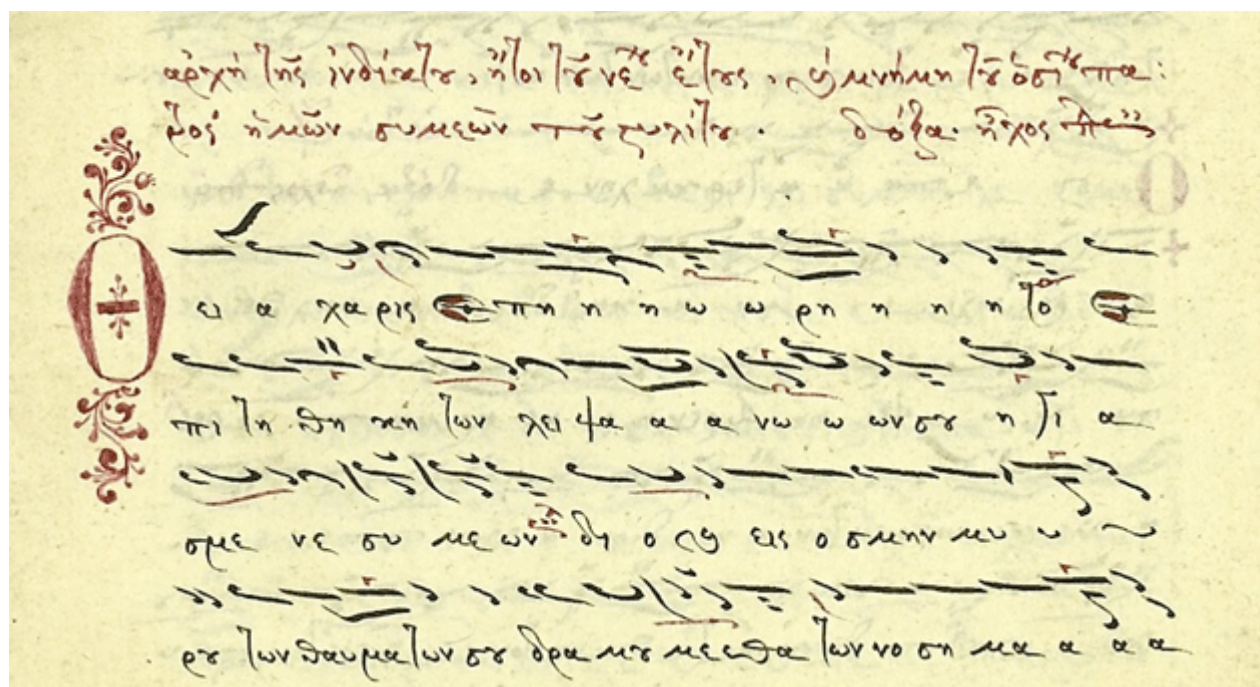
Η θέωση του ανθρώπου δια της Βυζαντινής Μουσικής και η μουσική της φιλαυτίας*

(α' μέρος)

Η σωτηρία του ανθρώπου εξαρτάται από δύο παράγοντες: Από τον θείο και τον ανθρώπινο. Ο Θεός μας ανοίγεται αγαπητικά και ελεύθερα και μας καλεί να ανοιχθούμε κι εμείς σ' Αυτόν. Ο Θεός προσφέρεται μόνιμα, διότι γνωρίζει πως η σωτηρία μας χρειάζεται αγώνα καθημερινό και συνεχή και πως έχουμε ανάγκη της βοήθειας Του ανά πάσαν στιγμήν. Του Θεού το άνοιγμα δεν κλείνει ποτέ. Η άκτιστος θεία χάρις κατεβαίνει «ως δρόσος Αερμών επί τα όρη Σιών». Το άνοιγμα, όμως, του ανθρώπου προς τον Θεό δεν είναι μόνιμα φιλότιμο και σταθερό. Άλλοτε υπάρχει και άλλοτε εξαφανίζεται. Καμμιά φορά φαίνεται πως εξαφανίζεται οριστικά. Τότε η σωτηρία του ανθρώπου απειλείται άμεσα. Το θείο δεν επικοινωνεί με το ανθρώπινο και κάθε ελπίδα σωτηρίας λιγοστεύει.

Αλλ' όταν κανείς αγωνίζεται να αφήνει την άκτιστο χάρι του Θεού να ενεργεί μέσα του τα έργα αγιότητος που μόνον Αυτή γνωρίζει, τότε παραμένει ανοιχτός στον Θεό, προς περαιτέρω επεξεργασία. Αυτό, βέβαια, συμβαίνει στους απαθείς, στους άγιους. Οι αγωνιζόμενοι χριστιανοί, λαϊκοί και μοναχοί, προσπαθούν να αφήσουν

παράθυρα ανοιχτά στην ψυχή και στο σώμα τους, για να μπει μέσα η άκτιστη θεία χάρις.

Τέτοιοι αγωνιζόμενοι μοναχοί είναι και οι αγιορείτες ψάλτες. Απλοί και ανεπιτήδευτοι, με καρδιά παιδική και γεροντική φρόνηση, μοναχοί μαυροντυμένοι, αφήνουν παράθυρα, πολλά παράθυρα, ανοιχτά για να μπει η άκτιστος θεία χάρις μέσα στην ψυχή και στο σώμα τους, ανοίγονται αγαπητικά, ελεύθερα κατά την καλή τους προαίρεση στο Τριαδικό Θεό και στην Κυρία Θεοτόκο. Όταν ψάλλουν έχουν συμμετρία, αρμονία, τάξη. Σαν παιδιά αλλάζουν στασίδια στους χορούς, δίδοντας ο ένας τον άλλον την πρωτοκαθεδρία της ψαλμωδίας. Ο ένας δέχεται τον άλλο ενώ, όλοι μαζί αποτελούν ένα αρμονικό σύνολο. Δεν υπάρχουν καθηγητές και μαθητές. Ο καθένας δέχεται χωρίς σκάνδαλα και παρεξηγήσεις τις παρατηρήσεις των άλλων. Οι παρεμβάσεις, οι εισηγήσεις έχουν την οργανική τους θέση, ως συμβολή στην καλύτερη απόδοση του μουσικού κειμένου.

Δεν πηγαίνουν στα πανηγύρια των Ιερών Μονών και Σκήτεων οι Αγιορείτες ψάλτες για να εντυπωσιάσουν, ούτε για να προβληθούν. Δεν πηγαίνουν για να επιδείξουν τις φωνητικές τους ικανότητες ή την μουσική τους κατάρτιση. Ψάλλουν ταπεινά με την αγιορείτικη αίσθηση της χαρμολύπης, που φαίνεται στους αμήτους παράδοξο. Ψάλλουν θρηνητικά και συγχρόνως χαρούμενα, Εκφράζουν την εμπειρία των Αγίων Πατέρων που έκλαιγαν για τις αμαρτίες τους και συγχρόνως χαιρόντουσαν, διότι ο Αναστάς Κύριος τους ελεεί πλουσιοπαρόχως.

Αυτή η μυστική ένωση χαράς και λύπης είναι χάρισμα του Παναγίου Πνεύματος σε όσους εθέλησαν να γίνουν μοναχοί και γενικά σε όσους θέλουν να γίνουν στο μέλλον. Δεν σημαίνει ότι το χάρισμα αυτό δεν μπορούν να το λάβουν και οι λαϊκοί

χριστιανοί. Οι μοναχοί όμως, λόγω υπερβολικού πνευματικού αγώνος εν Χριστώ και εν τη Εκκλησία δια της αδιακρίτου υπακοής, της αδιαλείπτου προσευχής και της συχνής συμμετοχής στα Θεία Μυστήρια της Εκκλησίας, απέκτησαν την σταυρωμένη χαρά της Αναστάσεως, την χαρμολύπη, περισσότερο και βαθύτερα.

Οι Αγιορείτες ψάλτες ψάλλουν και αποδίδουν εκείνο που ζουν. Η ζωή τους εκφράζεται με τη μουσική τους. Δεν είναι επαγγελματίες. Λειτουργούν ζώντας το Μυστήριο της Εκκλησίας. Θεολογούν μουσικά και ψάλλουν θεολογικά. Ό,τι παραλαμβάνουν, αυτό και μεταδίδουν. Χωρίς κοσμικό φρόνημα και πάθη. Είναι κατά κάποιον τρόπο μουσικοί ερμηνευτές της θεολογίας της Μεταμορφώσεως. Τονίζουν καθαρά πως το χάρισμα της φωνής και της ψαλμωδίας δόθηκε στον άνθρωπο για να ενωθεί δοξολογικά με τον Θεό. Ο άνθρωπος δημιουργήθηκε «εν σμικρώ μέγας», Ναός του Αγίου Πνεύματος, βασιλεύς της κτίσεως, για να συντονίζει την δοξολογία του Σύμπαντος Κόσμου προς τον Θεό. Σε αυτό συμβάλλουν και οι πρακτικές αρετές και η θεωρητική ζωή. Χωρίς τις αρετές αυτές και την θεωρητική ζωή δεν μπορεί ο άνθρωπος να ψάλλει χαρμολυπητικώς(με χαρμολύπη). Δεν μπορεί να περάσει από τον θάνατο στη ζωή. Τότε το μέτρο, ο ρυθμός, η αρμονία γίνονται μουσική πανωλεθρία. Η μουσική γίνεται μια άκαρπη καλλιτεχνική και επαγγελματική ενασχόληση και δεν φθάνει τότε στο τέρμα της, που είναι το «τεριρέμ**». Δεν φθάνει δηλαδή στην κατάσταση εκείνη, όπου η παρουσία του Θεού αφήνει εν ελευθερία και επιγνώσει κουφό και άφωνο το πνεύμα του ανθρώπου.

Λέγει ο Πανοσιολογιώτατος Αρχιμ. Βασίλειος Γοντικάκης, καθηγούμενος της Ιεράς Μονής Ιβήρων: «Ο Άγιος Ισαάκ ο Σύρος δεν βάζει σαν σκοπό της ζωής του τα καλά έργα, την αρετή.». Φθάνει σε αυτά και φεύγει, Θεία Χάριτι, παραπέρα: «Η πολιτεία

της πίστεως υπέρ την αρετήν εστί και η εργασία αυτής ουκ έργα εστίν αλλά, ανάπαυσις τελεία και παράκλησις.». (Αββά Ισαάκ Σύρου, Τα Ευρεθέντα Ασκητικά, εκδ. Λειψία 1895, Β' εκδ., Σπανού Ρηγοπούλου, σελ. 255).

«Ἡρεμα φεύγει πέρα από τα όρια της κινήσεως, του λόγου, της αισθήσεως, της γνώσεως, της ενεργείας, όποιας μορφής. «Ελεύθερος και αυτεξούσιος και ως υιός του Θεού εν πάσι τοις πράγμασιν εν Ελευθερία χρήται εξουσιαστικώς.» (Αββά Ισαάκ Σύρου, ένθα ανωτέρω, σελ. 251).

Αποβάλλει στο τέλος και την ίδια του την ελευθερία. «Αφαιρείται το αυτεξούσιον από της φύσεως... ετέρα δυνάμει οδηγείται ένθα ου γινώσκει... αιχμαλωσία κατακρατείται εν τη ώρα εκείνη» (Αββά Ισαάκ Σύρου, ένθα ανωτέρω , σελ. 137). Τότε βρίσκεται στην «άγνοια» την ανωτέρα πάσης γνώσεως και στην «αιχμαλωσία» την ανωτέρα πάσης Ελευθερίας.

Έσπασε κάθε φραγμός. Έφθασε στον Άφθαστο... Ξεκινά από την διδασκαλία και λόγο που «είναι όργανο τούτου του κόσμου και φθάνει στην σιωπή που είναι μυστήριο του μέλλοντος αιώνος.» (Αββά Ισαάκ Σύρου, ένθα ανωτέρω, σελ. 365). «...Σεσίγηται εν αγνοία πάντων των ενθάδε. Αυτή εστίνη άγνοια η υπερτέρα της γνώσεως.» (Αββά Ισαάκ Σύρου, ένθα ανωτέρω, σελ. 140)...

«Η όντως μουσική αναδύεται στην πορεία. Η κίνηση είναι προσευχή. Η πορεία θέα. Η επέκταση αγαλλίαση. Το ξεπέρασμα έκφραση, Λόγος, Πάσχα, Χριστός.».

Προς αποφυγήν παρεξηγήσεων από μη μεμνημένους στην Ορθόδοξη θεολογία και πνευματικότητα, διευκρινίζουμε εδώ πως υπάρχει η άκτιστη, αθάνατη αΐδιος(που δεν έχει αρχή ούτε τέλος), άναρχη, άπειρη και ατελεύτετη κατά φύσιν Ελευθερία του Τριαδικού Θεού από την μια και από την άλλη η κτιστή, αρχουμένη, πεπερασμένη, αιώνιος(που έχει αρχή αλλά, δεν έχει τέλος), αθάνατη κατά χάριν Ελευθερία του ανθρώπου ως κατ' εικόνα και καθ' ομοίωσιν Θεού πλασμένου. Όταν λοιπόν, η Θεϊκή κατά φύσιν Ελευθερία του Θεού ενώθηκε ελεύθερα, αβίαστα και αγαπητικά με την ανθρώπινη κατά χάριν Ελευθερία εν τη μήτρα της Αειπαρθένου Θεοτόκου Μαρίας μετά την συγκατάθεση της (Ιδού η δούλη Κυρίου· γένοιτο μοι κατά το ρήμα Σου), ενηθρόπησε ο Θεός Λόγος, το δεύτερο Πρόσωπο της Αγίας Τριάδος. Έτσι η ανθρώπινη Ελευθερία έγινε άναρχη, άπειρη, ατελείωτη κατά φύσιν Ελευθερία του Τριαδικού Θεού(Άγιος Μάξιμος ο Ομολογητής και Γρηγόριος Παλαμάς). Μέσα στα πιο πάνω γραφέντα πρέπει να δούμε και να κατανοήσουμε την «αιχμαλωσία της Ελευθερίας, την αρπαγή του νοός και άγνοια την υπερτέραν πάσης γνώσεως», που αναφέρει ο Άγιος Αββάς Ισαάκ ο Σύρος στα «Ευρεθέντα Ασκητικά» του.

Όποιος λοιπόν, ασχολείται με την ψαλμωδία και δεν φροντίζει να υμνεί το μυστήριο της Αγίας Τριάδος, ας μην ελπίζει ότι οι διάβολοι και όργανα τους θα τον αφήσουν ήσυχο. Θα τον πολεμήσουν με λογισμούς(σκέψεις), φαντασίες και νοερό πόλεμο ώσπου να τον καταφέρουν να υμνήσει τον Εωσφόρο, τον αρχηγό τους. Έτσι θα ανοιχθεί ο άνθρωπος στον διάβολο δηλαδή, θα κλείσει την πόρτα στη Θεία Χάρι και θα την ανοίξει για να μπει ο διάβολος. Θα επιθυμήσει τότε την φιλαυτία, την φιλοϋλία, την φιλοδοξία και την φιληδονία. Η μουσική του πλέον θα είναι ανάλογη: φίλαυτη, φιλόϋλη, φιλόδοξη, φιλήδονη. Δεν θα στηρίζει αλλά, θα αφανίζει το πρόσωπο. Δεν θα είναι ζεστή αλλά, ψυχρή. Δεν θα ανοίγει το κύκλωμα των Αγίων, για να ακούσουμε τον μυστικό ήχο της Θεώσεως.

Η μουσική αυτή της φιλαυτίας, προσπαθεί να τέρψει ένα μέρος του ανθρώπου, την ακοή και το συναίσθημα χωρίς να τον εξάγει από την πεζή καθημερινότητα. Τον αφήνει δεμένο στη γη ενώ, πλασμένος να ψάλλει με τους αγγέλους, ανώτερα και από τους αγγέλους. Η συναισθηματική μουσική λειτουργεί εμπαθώς και επομένως εναντίον της πραγματώσεως του ανθρωπίνου προσώπου. Τρέφει τα πάθη, ριζώνει την αυτοδικαίωση στον άνθρωπο, δημιουργεί ψεύτικη ειρήνη στην καρδιά. Η λανθασμένη πίστη και ζωή, επηρεάζει την όλη ύπαρξη του ανθρώπου και την παράδοση, ζωή, πολιτισμό, Θεολογία και πνευματικότητα του και φυσικά επηρεάζει και την μουσική του.

Ο Έλληνας φιλόσοφος Αριστοτέλης ο Σταγειρίτης στα «Πολιτικά», στο κεφάλαιο περί μουσικής, λέγει περίπου τα εξής: «Αν θέλεις να αλλάξεις τους νόμους μιας πολιτείας προς το καλύτερο ή προς το χειρότερο, άλλαξε την μουσική που ακούνε οι πολίτες της πολιτείας ή του έθνους αυτού.» . Διότι η μουσική είναι η βασικότερη πολιτιστική και οντολογική εκδήλωση του ανθρώπου, που τον αγγίζει ως τα μύχια της υπάρξεως του, τον ανυψώνει ή τον καταβαθρώνει, τον εμπνέει ή τον κάνει δειλό, τον αναδεικνύει θεό κατά χάριν ή τον κάνει χειρότερο και από τον διάβολο.

Κατά πλειοψηφία(υπάρχουν φωτεινές εξαιρέσεις) οι τετραφωνίες των δυτικών, οι συμφωνικές ορχήστρες και η μουσική τους, η λεγόμενη ποπ μουσική, η σόουλ, η τζαζ, η ηλεκτρονική μουσική με τη συνοδεία φώτων, η ροκ εντ ρολ, η ανατολική ηδονική μουσική, η αφρικάνικη, η ασιατική, η λαϊκή μουσική αποτελούν έκπτωση από την ανοδική προοδευτική πορεία της μουσικής διότι, δεν έχουν επαφή με τον Τριαδικό Θεό. Παρεμβάλλουν τα ανθρώπινα πάθη και εμποδίζουν την άκτιστη Θεία Χάρη να ενεργήσει. Τα μουσικά όργανα, δήθεν μέσα επικοινωνίας, γίνονται μεσότοιχα έχθρας και μάλιστα μετατρέπουν τον άνθρωπο σε μηχανικό τους εξάρτημα, ιδίως τα τελευταία χρόνια που η μουσική μεταδίδεται ηλεκτρικά ή ηλεκτρονικά. Άλλωστε φάνηκε πως η μουσική των οργάνων τρελαίνει και νεκρώνει τους ανθρώπους πνευματικά, δεν τους μεταμορφώνει, ούτε τους αγιάζει γιατί δεν συμμετέχει το πνεύμα του ανθρώπου αλλά, με τα υλικά εξωτερικά όργανα μουσικής προσπαθεί να εκτονωθεί ψυχολογικά.

Ο μακαριστός Άγιος Γέρων Παΐσιος ο Καππαδόκης Αγιορείτης είπε κάποτε τα εξής: «Η Ευρωπαϊκή κλασική μουσική αποκοιμίζει τα πάθη. Η σύγχρονη μας μουσική αποχαλινώνει τα πάθη. Μόνο η Βυζαντινή Μουσική μεταμορφώνει τα πάθη.».

Ο μακαριστός Φώτης Κόντογλου στο βιβλίο του «Σημείον Μέγα», που αναφέρεται στον βίο των Αγίων Νεομαρτύρων Ραφαήλ, Νικολάου και Ειρήνης, γράφει ότι οι άγγελοι και οι άγιοι στον Παράδεισο-Ουρανό ψάλλουν με βυζαντινή εκκλησιαστική

μουσική. Αυτό βεβαιώνεται και από το γεγονός της παραδόσεως σε υποτακτικό αγιορείτη μοναχό στον λάκκο του «Άδειν» κοντά στις Καρυές Αγίου Όρους πριν (1000) χίλια χρόνια, του Αρχαγγελικού Ύμνου «ΑΞΙΟΝ ΕΣΤΙΝ», που το έψαλλε ο Αρχάγγελος Γαβριήλ σε δεύτερο ήχο της Βυζαντινής μουσικής, μπροστά στην εικόνα της Παναγίας.

Λέγοντας αυτά, ίσως θεωρηθούμε μονοδιάστατοι και μονομερείς. Αν η δημοτική ή άλλου είδους μουσική των οποιανδήποτε λαών της γης δεν υμνούν τον διάβολο, την φιληδονία, την φιλαρχία, φιλοδοξία, φιλοϋλία, φιλαργυρία είτε κρυφά είτε φανερά, τότε είναι αποδέκτες εκ μέρους μας.

Γλώσσα που ορθόδοξα ψάλλει στον Θεό, εύκολα έχει συναίσθηση της αναξιότητας της και μετανιώνει πιο πολύ. Το μυαλό, όμως, που καθορίζει το πρόγραμμα της ζωής και της σωτηρίας του, χωρίς να ανοίγεται προσευχητικά στον Θεό, δεν καθαρίζεται, δεν φωτίζεται από το άκτιστο φως του Χριστού και είναι στο σκότος της άγνοιας, στον βυθό των πονηρών λογισμών. Έτσι μένει άρρωστο και απομονωμένο από τον Θεό και από τον ίδιο τον ανθρώπινο οργανισμό και κοινωνία Θεώσεως, την Ορθόδοξη Εκκλησία.

Οι Αγιορείτες ψάλτες μας διδάσκουν πως μόνο το καρδιακό δάκρυ λύνει τις αμαρτίες κυρίως κατά την Θεία Εξομολόγηση και την ώρα της προσευχής καθαρίζει τον νου και την καρδιά, διότι ελκύει την καθαρτική Θεία Χάρη. Αν, όμως, επιμένει ο αγράμματος κατά τα Θεία νους να επαναστατεί κατά του θεού ή

να αδιαφορεί για την εν Χριστώ ζωή, τότε γίνεται ένας αυτόνομος ανθρωποκεντρικός σωρός γνώσεων, μουσικών και μη.

Αν δεν διαλυθούμε εκούσια, δεν πρόκειται να μας συναρμολογήσει παράδοξα, αιώνια και αληθινά. «Φοβού το σύστημα ως τον λέοντα», συμπεραίνουν οι Άγιοι Πατέρες μας. Και δεν έχουν άδικο.

Ως επίμετρο σημειώνουμε το εξής απόσπασμα: -«Όταν ένας ψάλτης Αγιορείτης ψάλλει, κάνει κάτι πολύ σπουδαίο. Και δεν εκτιμά κανείς αυτόν που ψάλλει καλά αλλά, αυτόν που είναι Αγιορείτης. Μακάρι να κραυγάζει, να κάνει παραφωνίες. Είναι καλύτερες αυτές οι Αγιορείτικες παραφωνίες, από τις κοσμικές αρμονίες. Γιατί όταν ψάλλει ένας Αγιορείτης ψάλτης, δεν ψάλλει αυτό μόνος. Δεν διατυπώνει μια άποψη δική του με μουσικούς φθόγγους. Φθάνει δι' αυτού η φωνή μιας παραδόσεως μακράς και η ελευθερία που του εχάρισε η υπακοή στην παράδοση αυτή.

Και δεν είναι μόνον οι ψάλτες που ψάλλουν «ξένως». Ψάλλουν και οι Άγιοι που δεν μιλούν και είναι παρόντες μαζί μας. Ψάλλουν και τα γεροντάκια τα οποία βρίσκονται εδώ· ο γέροντας μοναχός που σιγά-σιγά έσυρε τα βήματά του για να ασπασθεί το άγιο λείψανο της Αγίας Αναστασίας.».

Έτσι των αθεάτων τα κάλλη με την παρουσία της προσευχής των Αγίων και των Αγγέλων, την Θεϊκή μεγαλοπρέπεια της μουσικής, κατεβάζουν τον ουρανό στη γη και ανεβάζουν τους επί γης αγωνιζομένους πιστούς, με την Χάριν του Αγίου Πνεύματος εις την χαράν της αιωνίου δόξης, «δια τους μέλλοντας κληρονομείν σωτηρίαν» (Εβραίους 1,14).

-«Δεν είναι όλοι οι άγγελοι και οι Άγιοι διαρκή υπηρετικά διακονικά πνεύματα, που αποστέλλονται να υπηρετήσουν εκείνους που πρόκειται να κληρονομήσουν την σωτηρία;»

(*)φιλαυτία = εμπαθής αγάπη του εαυτού ως αυτοπροβολή.

(**) μουσικό κράτημα. Νανούρισμα που έκανε η Παναγία στον Χριστό όταν ήταν μωρό, μικρός.

(συνεχίζεται)